សាលាបង្រៀនគួរស៊ីម

STEAM Tuition Center

ទំនុកចិត្ត សមត្ថភាព សុជីវធម៌

គីមីវិទ្យា ថ្នាក់ទី១១

សាលាបង្រៀនគួរស៊ីម
១២ មីនា ២០២៥

ជំពូក ៦ ៖ ស្តេរ៉េអូគីមី

មេរៀនទី១ ៖ ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល

បង្រៀនដោយអ្នកគ្រូ ៖ តូច ចាន់រ៉ាត់

ឆ្នាំសិក្សា ២០២៤ - ២០២៥

មេរៀនទី១

ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល

១. តំនួសតាងឡឺវីស

១.១ ទម្រង់ឡឺវីសនៃអាតូម

ក្នុងការគូសតំនួសតាងឡឺវីសនៃអាតូម គឺយើងគ្រាន់តែចង់បង្ហាញទៅដល់អេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ (អេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ) នៃអាតូមតែប៉ុណ្ណោះ។

គេតាងអេឡិចត្រុងទោល ឬ អេឡិចត្រុងសេរី ដោយចំណុច (•) និង ទ្វេតាអេឡិចត្រុង តាងដោយរង្វសញ្ញា (–)។

ឧទាហរណ៍ ៖ H មានអេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ ចំនួន 1

នោះទម្រង់ឡឺវីសរបស់វា គឺ $H\bullet$

C មានអេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ ចំនួន 4

នោះទម្រង់ឡឺវីសរបស់វា គឺ $\cdot\dot{\underset{\cdot}{C}}\cdot$

❖ តំនួសតាងឡឺវីសនៃអាតូមមួយចំនួនក្នុងតារាងខួប

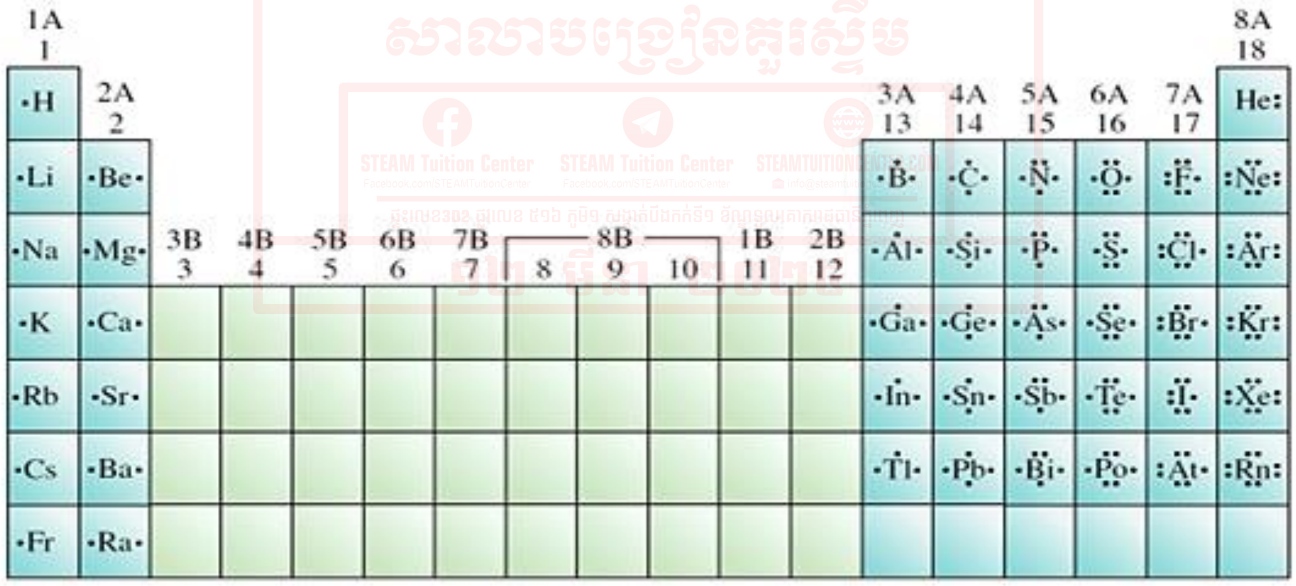

១.២ សម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់

សម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ បានកើតឡើងពីអាតូមពីរដាក់អេឡិចត្រុងទោលរួមគ្នា។ ទ្វេតាអេឡិចត្រុងដាក់រួមនេះ ហៅថា ទ្វេតាសម្ព័ន្ធ ឬ ទ្វេតាអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធ ឬ គូអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធ។

១ ទ្វេតាអេឡិចត្រុងស្មើនិង ២ អេឡិចត្រុង ដែលតាងដោយ រង្វសញ្ញា (–) នៅចន្លោះនិមិត្តសញ្ញាអាតូមទាំង២

ឧទាហរណ៍ ៖ **H:H** ឬ **H–H**   **:Cl:Cl:** ឬ **:Cl–Cl:**

១.៣ វិធានអុកតេត

គ្រប់អាតូមទាំងអស់មានទំនោរធ្វើឲ្យស្រទាប់ក្រៅបង្អស់របស់វាឆ្អែត គឺ $8e^-$ ឬ មួយអុកតេតអេឡិចត្រុង (លើកលែងតែ He និង H_2)។

ជាទូទៅវិធានអុកតេត អនុវត្តបានតែចំពោះធាតុ (អាតូមកណ្តាល) ដែលស្ថិតនៅក្នុងខួបទី២ តែប៉ុណ្ណោះ ចាប់ពីខួបទី៣ ទៅមិនគោរពតតាមវិធានអុកតេតនោះទេ។ ពេលដែលអាតូមមួយនៃធាតុមួយក្នុងចំណោមធាតុទាំងនេះ បង្កើតបានជាសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ វាអាចទទួលបានរបាយអេឡិចត្រុងដូចឧស្ម័នកម្រ (មាន៨ អេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ) ដោយការដាក់ហ៊ុនអេឡិចត្រុងជាមួយអាតូមផ្សេងទៀតនៅក្នុងសមាសធាតុតែមួយ។

❖ **ករណីលើកលែងនៃវិធានអុកតេត**

- ករណីអេឡិចត្រុងមិនគ្រប់ប្រាំបី ៖ ចំពោះសមាសធាតុខ្លះចំនួនអេឡិចត្រុងដែលព័ន្ធជុំវិញអាតូមកណ្តាលក្នុងម៉ូលេគុលបិតថេរ គឺតិចជាងប្រាំបី ដូចជា អាលុយមីញ៉ូម បរ

ឧទាហរណ៍ ៖ ទម្រង់ឡឺវីសរបស់បេរីល្យូមអ៊ីដ្រួ (BeH_2)

Be មាន 4 អេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ (អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ព័ទ្ធជុំវិញ)

H មាន 2 អេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ (អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ព័ទ្ធជុំវិញ)

- **ករណីអេឡិចត្រុងលើសប្រាំបី** ៖ អាតូមនៃធាតុដែលស្ថិតនៅក្នុងខួបទី២ មិនមានអេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ព័ទ្ធជុំវិញអាតូមកណ្តាលលើសពីប្រាំបីនោះទេ ប៉ុន្តែធាតុដែលស្ថិតនៅខួបចាប់ពីទី៣ឡើងទៅអាចមានអេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ព័ន្ធជុំវិញអាតូមកណ្តាលលើសពីប្រាំបី ដូចជា ស្ពាន់ធ័រ (ក្រុមទីVIA) និង ផូស្វ័រ (ក្រុមទីVA)។

ឧទាហរណ៍ ៖ ទម្រង់ឡឺវីសរបស់ស្ពាន់ធ័រអ៊ិចសាហ្វ្លុយអរួ (SF_6)

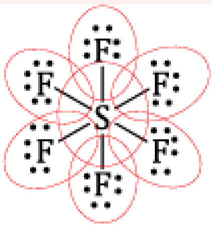

S មាន 12 អេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ (អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ព័ទ្ធជុំវិញ)

F មាន 8 អេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅ (អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ព័ទ្ធជុំវិញ)

- **ករណីម៉ូលេគុលមានអេឡិចត្រុងសេស** ៖ ម៉ូលេគុលខ្លះមានអេឡិចត្រុងសេសក្នុងចំណោមនោះមានដូចជា អាសូតម៉ូណូអុកស៊ីត(NO) និងអាសូតឌីអុកស៊ីត(NO) ។ ម៉ូលេគុលដែលមានអេឡិចត្រុងសេសភាគច្រើនជារ៉ាឌីកាល់ ហើយវាមានប្រតិកម្មខ្លាំងណាស់ គឺដោយសារតែអេឡិចត្រុងគ្មានគូរ(អេឡិចត្រុងសេរី) របស់វាងាយចូលផ្សំជាមួយអេឡិចត្រុងគ្មានគូររបស់ធាតុដទៃដើម្បីបង្កើតសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់ ។

ឧទាហរណ៍ ៖ ទម្រង់ឡឺវីសរបស់អាសូតអុកស៊ីត (NO) និង អាសូតឌីអុកស៊ីត (NO_2)

២. ការបង្កើតទម្រង់ឡឺវីស

ក. និយមន័យ

ទម្រង់ឡឺវីស គឺជាការតាងម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុងប៉ូលីអាតូម ដើម្បីបង្ហាញពីការបន្តអាតូមទាំងឡាយក្នុងម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុង និងបង្ហាញពីអេឡិចត្រុងនៅស្រទាប់វ៉ាឡង់ ដោយបែងចែកគូអេឡិចត្រុងសេរី និងគូអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធ។

ឧទាហរណ៍ ៖ ទម្រង់ឡឺវីសរបស់ទឹក (H_2O)

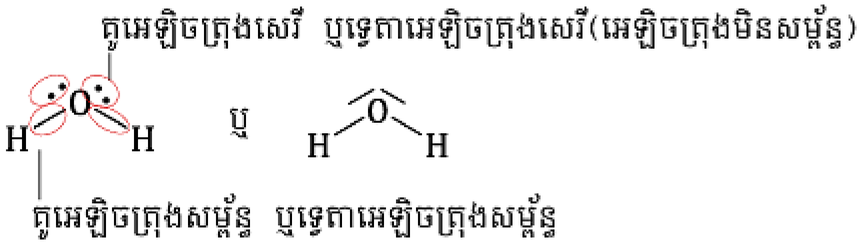

ខ. សំណេរទម្រង់ឡឺវីស

ការសរសេរទម្រង់ឡឺវីសមាន ៤ ដំណាក់កាល ៖

- ❖ **ជំហានទី១** ៖ ធ្វើការកំណត់អាតូមកណ្ដាលជាទូទៅគឺជាអាតូមដែលមានអេឡិចត្រូអវិជ្ជមានទាប(វ៉ាឡង់ធំ) ចំពោះអាតូមអ៊ីដ្រូសែន ភ្លុយអរ និងធាតុដែលមានវ៉ាឡង់១(មិនប្រែប្រួល)នៅចុងជានិច្ចក្នុងទម្រង់ឡឺវីស ។ សរសេរនិមិត្តសញ្ញានៃអាតូមកណ្ដាលនិងដាក់និមិត្តសញ្ញានៃអាតូមផ្សេងៗទៀតជុំវិញអាតូមកណ្ដាលនោះ (សរសេរទម្រង់គ្រោងរបស់សមាសធាតុ) ។
- ❖ **ជំហានទី២** ៖ រកចំនួនអេឡិចត្រុងសរុប(S) និងរកចំនួនទ្វេតាអេឡិចត្រុង ។ ម៉ូលេគុលណឺតអេឡិចត្រុងសរុបរបស់វាស្មើទៅនឹងផលបូកអេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅនៃធាតុនីមួយៗក្នុងម៉ូលេគុលនេះ។ បើជាអ៊ីយ៉ុងអេឡិចត្រុងសរុបស្មើទៅនឹងផលបូកអេឡិចត្រុងស្រទាប់ក្រៅនៃធាតុនីមួយៗក្នុងអ៊ីយ៉ុងដកនឹងចំនួនបន្ទុកនៃអ៊ីយ៉ុងនោះ ។ ដើម្បីរកចំនួនទ្វេតាអេឡិចត្រុងយើងត្រូវយកអេឡិចត្រុងសរុបចែកនឹង២ ។

S តាងផលបូកអេឡិចត្រុងសេរីក្នុងម៉ូលេគុល

X តាងផលបូកអេឡិចត្រុងបំពេញស្រទាប់ក្រៅផ្អែត

ទ្វេតាអេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធ $L=\frac{X-S}{2}$ ទ្វេតាអេឡិចត្រុងសេរី $D=\frac{S}{2}-L$

- ❖ **ជំហានទី៣** ៖ គូសសម្ព័ន្ធកូវ៉ាឡង់មួយជាន់រវាងអាតូមកណ្ដាលនិងអាតូមដែលនៅជុំវិញ។ បន្ថែមគូអេឡិចត្រុងទំនេរទៅលើអាតូមដែលនៅជុំវិញដោយគោរពតាមវិធានវដ្តែតចំពោះ មិនគោរពតាមវិធានអដ្ឋតាទេគឺវាឆ្អែតត្រឹម២អេឡិចត្រុងប៉ុណ្ណោះ ។ បន្ទាប់មកអេឡិចត្រុងដែលនៅសល់ត្រូវបន្ថែមលើអាតូមកណ្ដាលដោយគោរពតាមវិធានអដ្ឋតា និងលើកលែងចំពោះធាតុដែលស្ថិតក្នុងករណីដែលត្រូវលើកលែងចំពោះវិធានអដ្ឋតា ។

ចំណាំ ៖ អេឡិចត្រុងដែលប្រើប្រាស់គឺជាអេឡិចត្រុងសរុបដែលត្រូវបានរកនៅជំហានទី២មិនអាចប្រើលើស ឬខ្វះបានទេ ហើយអេឡិចត្រុងដែលមាននៅលើអាតូមកណ្ដាលនិងអាតូមជុំវិញត្រូវបានបង្ហាញជាអេឡិចត្រុងមិនសម្ព័ន្ធបើវាមិនចូលរួមក្នុងការបង្កើតសម្ព័ន្ធ ។

- **ជំហានទី៤** ៖ បន្ទាប់ពីបំពេញតាមជំហានទី១-៣ បើសិនជាអាតូមកណ្ដាលមានអេឡិចត្រុងតិចជាប្រាំបីចូរព្យាយាមបន្ថែមសម្ព័ន្ធ២ ឬ ៣ជាន់រវាងអាតូមដែលព័ទ្ធជុំវិញនិងអាតូមកណ្ដាលដោយប្រើទ្វេតាសេរី(គូអេឡិចត្រុងមិនសម្ព័ន្ធ)អាតូមដែលព័ទ្ធជុំវិញដើម្បីបំពេញអោយបានត្រឹមត្រូវ ទៅតាមវិធានអដ្ឋតាទៅលើអាតូមកណ្ដាល។
- **ជំហានទី៥** ៖ ការកំណត់បន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់(F) ។ បន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់របស់អាតូមមួយគឺជាផលដកបន្ទុកអគ្គិសនីរវាងអេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់ក្នុងអាតូមសេរីនិងចំនួនអេឡិចត្រុងដែលត្រូវប្រើក្នុងទម្រង់ឡឺវីស ។ យើងអាចគណនាបន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់នៅលើអាតូមមួយដោយប្រើរូបមន្តខាងក្រោម ៖

$$\text{បន្ទុកជាក់លាក់} = \text{អេឡិចត្រុងវ៉ាឡង់} - \frac{1}{2}\text{អេឡិចត្រុងសម្ព័ន្ធ} - \text{អេឡិចត្រុងមិនសម្ព័ន្ធ}$$

- **ជំហានទី៦** ៖ ការជ្រើសរើសទម្រង់ឡឺវីសដែលត្រឹមត្រូវ យើងដឹងហើយថាការសរសេរទម្រង់ឡឺវីសមានច្រើនបែប ។ក្នុងករណីបែបនេះជាទូទៅយើងអាចជ្រើសរើសទម្រង់ឡឺវីសដែលអាចសរសេរបានត្រឹមត្រូវបំផុតដោយប្រើបន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់ទៅតាមគោលការណ៍ខាងក្រោម ៖
  - ចំពោះម៉ូលេគុលណឺត ទម្រង់ឡឺវីសដែលគ្មានបន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់ជាទម្រង់ត្រឹមត្រូវជាងទម្រង់ដែលមានបន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់ ។
  - ទម្រង់ឡឺវីសដែលមានបន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់តូចជាទម្រង់ត្រឹមត្រូវជាទម្រង់ដែលមានបន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់ធំ ។
  - ក្នុងចំណោមទំរង់ឡឺវីសដែលមានរបាយបន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់ស្រដៀងគ្នា ទម្រង់ដែលត្រឹមត្រូវបំផុតគឺទម្រង់ដែលមានបន្ទុកអគ្គិសនីជាក់លាក់អវិជ្ជមាននៅលើអាតូមដែលមានអេឡិចត្រូអវិជ្ជមានខ្លាំង ។

ចំណាំ ៖ ជំហានទី៤ ប្រើនៅពេលអេឡិចត្រុងអាតូមកណ្ដាលមិនទាន់គ្រប់៨អេឡិចត្រុង។ ជំហានទី៥ យើងប្រើនៅពេលដែលអាតូមកណ្ដាល ឬ អាតូមជុំវិញមានចំនួនសម្ព័ន្ធជុំវិញវាខុសបីចំនួនវ៉ាឡង់របស់វា ។ ជំហានទី៦ ប្រើនៅពេលដែលទម្រង់ឡឺវីសនៃសមាសធាតុមួយអាចសរសេរបានច្រើនរបៀប ។

សន្និដ្ឋានៈ ទម្រង់ឡឺវីស ប្រាប់ឱ្យដឹងពីរបាយអេឡិចត្រុងក្នុងម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុង ដោយសម្គាល់ទ្វេតាសម្ព័ន្ធ និងទ្វេតាសេរី។ វាបានបញ្ជាក់ចំនួនសម្ព័ន្ធ (មួយ ពីរ ឬបីជាន់) ក្នុងម៉ូលគុល តែមិនបញ្ជាក់ពីធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុងទេ។

ឧទាហរណ៍ទី១ ៖ ចូរសរសេរទម្រង់ឡឺវីសរបស់ឧស្ម័ន អាម៉ូញាក់(NH_3)

ចម្លើយ

សរសេរទម្រង់ឡឺវីសរបស់ឧស្ម័ន អាម៉ូញាក់(NH_3)

ជំហានទី១ ៖ ដោយ N មានវ៉ាឡង់៣ ធំជាង H នោះ Nជាអាតូមកណ្ដាល

ទម្រង់គ្រោង H N H
H

ជំហានទី២ ៖ $\text{ចំ.}e^- \text{សរុប}(S) = \text{ចំ.}e^- \text{ស្រទាប់ក្រៅរបស់}N + 3 \times \text{ចំ.}e^- \text{ស្រទាប់ក្រៅ } H$

$$= 5 + 3 \times 1 = 8e^-$$

$$\text{ចំនួនទ្វេតាអេឡិចត្រុង} = \frac{S}{2} = \frac{8}{2} = 4\text{ទ្វេតា}$$

ជំហានទី៣ ៖ ទម្រង់ឡឺវីសរបស់ NH_3

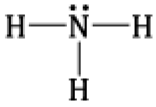 ឬ 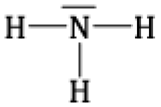

ជំហានទី៤ ៖ អាតូមទាំងអស់គោរពតាមវិធានអដ្ឋតាហើយ

ជំហានទី៥ ៖ បន្ទុកជាក់លាក់របស់ ៖

$F(N) = 5 - 2 - \frac{1}{2} \times 6 = 0$

$F(H) = 1 - 0 - \frac{1}{2} \times 2 = 0$ (Hទាំងដូចគ្នា)

ដូចនេះទម្រង់ឡឺវីសរបស់អាម៉ូញ៉ាក់គឺ 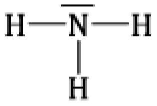

៣. ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល និង អ៊ីយ៉ុង

ក. វិធី *VSEPR*

VSEPR ពាក្យពេញ Valence Shell Electron Pair Repulsion មានន័យថា: ចម្រានគូអេឡិចត្រុងនៃស្រទាប់វ៉ាឡង់។ វិធីប្រាប់ឱ្យយើងដឹងពីទីតាំងក្នុងលំហនៃគូអេឡិចត្រុងនៅជុំវិញអាតូមកណ្តាលរបស់ម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុង។

ខ. គោលការណ៍នៃវិធី *VSEPR*

Aជាអាតូមកណ្តាល

និមិត្តសញ្ញាម៉ូលេគុល $\boldsymbol{AX_mE_n}$ ដែល X ជាអាតូមដែលភ្ជាប់អាតូម A មានចំនួន m

E ជាគូអេឡិចត្រុងសេរីនៅលើអាតូម A មានចំនួន n

X ជាអាតូមដែលភ្ជាប់អាតូម Aអាចជាប្រភេទអាតូមដូចគ្នា ឬខុសគ្នា គេចាត់ទុកសមមូលគ្នា។ ក្នុងម៉ូលេគុល ឬអ៊ីយ៉ុងដែលមានសម្ព័ន្ធច្រើនជាន់ គេចាត់ទុកដូចសម្ព័ន្ធមួយជាន់។

គ. ធរណីមាត្រនៃម៉ូលេគុល ឬ អ៊ីយ៉ុងតាមវិធី *VSEPR*

ប្រភេទ	ធរណីមាត្រ	ឧទាហរណ៍	រូប
AX_2 ឬ AXE	លីនេអ៊ែរ	$BeCl_2$	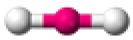
AX_3	ត្រីកោណរាប	BCl_3	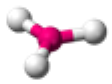
AX_4	ចតុមុខ	CH_4	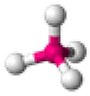
AX_2E_2	បង្អែង ឬ V	H_2O	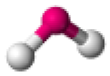
AX_3E	ពីរ៉ាមីត	NH_3	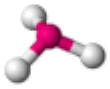

ឧទាហរណ៍ ៖

- ម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុងប្រភេទ AX និង AX_2 មានទម្រង់ធរណីមាត្រជា លីនេអ៊ែ(បន្ទាត់ត្រង់) a

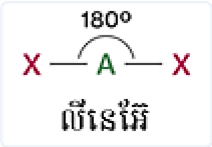

ឧទាហរណ៍ ៖ $BeCl_2$: Cl—Be—Cl ជាម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_2 មានទម្រង់ធរណីមាត្រជាលីនេអ៊ែ

- ម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុងប្រភេទ AX_3មានទម្រង់ធរណីមាត្រជាត្រីកោណប្លង់

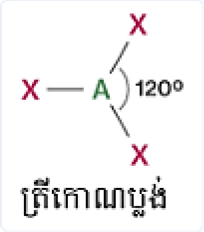

ឧទាហរណ៍ ៖$AlCl_3$: 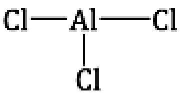 ជាម៉ូលេគុលប្រភេទ AX_3 មានទម្រង់ធរណីមាត្រជាត្រី

- ម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុងប្រភេទ AX_4មានទម្រង់ធរណីមាត្រជា ចតុមុខ

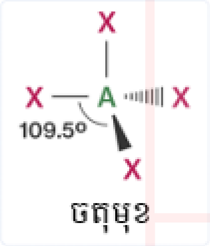

ឧទាហរណ៍ ៖CH_4: 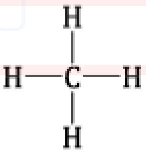 ជាម៉ូ.ប្រភេទ AX_4មានទម្រង់ធរណីមាត្រជា ចតុមុខ

- ម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុងប្រភេទ AX_2E_2មានទម្រង់ធរណីមាត្រជា បង្កោង ឬអក្សរV

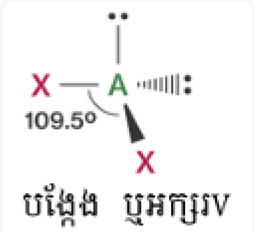

ឧទាហរណ៍ ៖H_2O: ជាម៉ូ.ប្រភេទ AX_2E_2មានទម្រង់ធរណីមាត្រជា បង្កោង ឬអក្សរV
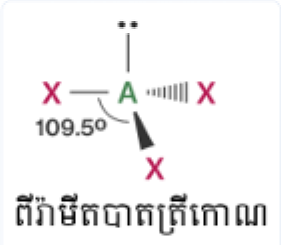
- ម៉ូលេគុលឬអ៊ីយ៉ុងប្រភេទ AX_3Eមានទម្រង់ធរណីមាត្រជាពីរ៉ាមីតបាតត្រីកោណ